

Heinrich Mark

Haridusministrid

Eesti Vabariigi valitsustes

18. septembrist 1944 kuni 7. oktoobrini 1992

Vabariigi President Konstantin Päts arreteeriti ja viidi Nõukogude Liitu okupatsioonivõimu poolt 30. juulil 1940. a. Peaminister Jüri Uluots oli sellest kuupäevast alates Vabariigi Presidendi ülesandeis. Prof. Uluots oli poliitiliselt ettevaatlik ja ei tahtnud ka Saksa okupatsiooni esindajatega otsesse vastuollu minna ning moodustas uue Vabariigi Valitsuse alles 18. septembril 1944. a.

Selles valitsuses oli Otto Tief peaministri asetäitjaks ja selletõttu seda valitsust ongi nimetatud tavalises kõnepruugis Tiefi valitsuseks. Valitsuse liikmete ametisse nimetamise ajal olid juba kaks ministrit Rootsis, nimelt August Rei ja Rudolf Penno. Prof. Uluots raskesti haigena ja kohtuminister Johannes Klesment siirdusid ka kohe Rootsi.

Et peaminister Vabariigi Presidendi ülesandeis ja kolm ministrit asusid Rootsis, siis ongi eksiilvalitsusi nimetatud õieti Vabariigi valitsusteks eksiilis. Need valitsused moodustati riikliku järjepidevuse alusel lähtudes Tiefi valitsusest ja olidki ainukesed Eesti Vabariigi valitsused kuni 1992. a. oktoobri kuuni, mil esimene Eesti Vabariigi valitsus pärast okupatsiooni uue põhiseaduse alusel moodustati Vabariigi Presidendi Lennart Meri poolt Mart Laariga peaministri kohal.

18. septembril 1944 prof. Jüri Uluotsa poolt moodustatud Vabariigi Valitsuses oli haridusministriks Arnold Susi.

Arnold Susi

Arnold Susi sündis eestlaste Livoonia asunduses Kaukaasias 4. jaanuaril 1896. a.

Otepää mailt Põhja-Kaukaasia Livoonia asundusse väljarännanud kooliõpetaja Juhan Susi perekond oli pärast 1905. a. revolutsiooni ja kohalike mustasajaliste pogromme sunnitud kodumaale tagasi pöörduma.

Lõpetanud maailmasõja eelõhtul tollase Nikolai (Gustav-Adolfi) Gümnaasiumi, astus A. Susi edasi õppima Peterburi Ajaloo-Filoloogia Instituuti. Mobiliseeriti 1916. a. kutsealusena tsaariaarmeesse, suunati ohvitseride kursustele ja selle lõpetamisel lipnikuna tegevväkke Galiitsia rindele. Pärast enamlaste riigipööret tuli tagasi Eestisse, osales Eesti rahvusväeosade loomisel ja Tallinna Kaitsepataljoni kooliõpetajate roodu rühmaülemana läks 1919. a. jaanuaris läbi äsjavabastatud Tartu Lõunarindele.

Pärast Tartu rahu demobiliseeriti kapten A. Susi ja poolelijäänud haridustee jätkus Tartu Ülikoolis Õigusteaduskonnas, mille lõpetamise järel (1924) töötas Tallinnas algul vandeadvokaadi abina, edasi vandeadvokaadina kuni nõukogude okupatsioonivägede tulekuni 1944. a. septembris.

Abiellus Ella Roostiga (1921). Peres sündisid lapsed Heino (1925), Arno (1928) ja Heli (1930).

Üliõpilasseltsi "Põhjala" asutajaliikme ja vilistlasena suhtles A. Susi 1920-1930-ndatel aastatel teiste Tallinnas elavate akadeemiliste ühenduste vilistlaste ja nende perekondadega. Olgu siinkohal nimetatud A. H. Tammsaare, jurist Rein Eliaser, Aino ja Oskar Kallas, jurist ja diplomaat Heinrich Laretei, dr. agr. Jaan Port.

A. Susi osales 1943-1944. a. rahvuslike ringkondade ja nende poliitiliste rühmade esindajate nõupidamistel, mille tulemusena 1944. a. märtsis moodustati Tallinnas illegaalne Eesti Vabariigi Rahvuskomitee ja sama aasta septembris Vabariigi Valitsus. Peaminister Otto Tiefi juhitud Vabariigi Valitsus asus tegevusse Tallinnas 18. sept. 1944. Arnold Susi oli nimetatud valitsuse haridusminister ja tema esmaseks ülesandeks sai ametisseastunud valitsuse deklaratsiooni koostamine.

Okupatsioonivägede pealetungi tõttu Tallinnale, evakueerus Vabariigi Valitsus Läänemaale, Puise randa. Peatselt olid okupatsiooniväed ka seal ja randa kogunenud põgenikud pöördusid kodudesse tagasi. A. Susi arreteeriti peatselt ja viidi koos teiste arreteeritud Vabariigi Valitsuse liikmetega Moskvasse. Ljubljanka eeluurimisvangla ühes kambris kohtus A. Susi 1945. a. hilisema kirjaniku ja Nobeli preemia laureaadi A. Solženitsõniga.

Vangistusest ja asumiselt jõudis A. Susi tagasi kodumaale 1960. a. Pärast A. Solženitsõni "Üks päev Ivan Denisovitši elust" ilmumist ja menu, tuli kirjanik Eestisse A. Susile külla ja nad olid väga lähedastes sõprussuhetes kuni A. Susi surmani.

Oma memuaarteoses "Puskles pullike tamme" on Solženitsõn hiljem kirjutanud, et Suside pere suvekodus, dr. Jaan Pordi kodutalus Koplimärdil Tartu lähedal on kuuekümnendatel aastatel valminud valdav osa "Gulagi Arhipelaagi" peatükke.

Arnold Susi oli ennekõike jurist ja poliitik, kuid temast jäi järele ka rohke kirjanduslik ja

muusikaline pärand. Näiteks mitmed mälestuste käsikirjad ja muinasjutu käsikiri "Uuka Kulgar". Susi oli muusikuna autodidakt, kes tänu oma silmapaistvatele eeldustele suutis lipnikupõlves Peterhofis pianistina soolokontserdi anda. Asumisel Siberis töötas ta aastaid Hakassias Abakani teatris muusikajuhina.

A. Susi suri Tallinn-Nõmmel 1968. a.

Prof. Gustav Suits

Kuna enamik Eestisse jäänud Vabariigi Valitsuse liikmetest oli Nõukogude Liidu okupatsioonivõimu poolt arreteeritud, siis August Rei kui peaminister Vabariigi Presidendi ülesandeis nimetas 12. jaanuaril 1953 Oslos Vabariigi Valitsuse uue koosseisu, kus Johannes Sikkar oli peaministri asetäitja ja prof. Gustav Suits oli haridusminister ning sotsiaalministri k.t.

Gustav Suits sündis 30. novembril 1883. a. Tartumaal Võnnus kooliõpetaja Hendrik Suitsu pojana. Ta on lõpetanud Tartu Aleksandi gümnaasiumi, õppinud Tartu Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonnas ja Helsingi Ülikoolis, saavutas phil. mag. kraadi 1910. a. Töötanud Soomes gümnaasiumiõpetajana ja raamatukoguhoidjana, tegutsenud Skandinaavias Eesti välisdelegatsiooni liikmena ja võtnud osa poliitilisest tegevusest Eesti Vabariigi loomisel. Gustav Suits oli aastatel 1919-1944 Tartu Ülikoolis eesti ja üldise kirjanduse professor. Ta on võtnud osa teaduslike seltside tegevusest, toimetanud "Noor-Eesti" albumeid ja samanimelist ajakirja, olles Noor-Eesti liikumise algataja ja ideoloog. 1944. a. siirdus ta Soome ja sealt Rootsi, kus ta töötas Stokholmis Nobeli instituudi raamatukogus. Akadeemiliselt kuulus ta Eesti Üliõpilaste Seltsi.

Gustav Suitsu elutööst tuleb eriti esile tõsta tema looming luuletajana ja kirjanduslooline uurimistöö. Ta on avaldanud juba varakult kirjandusloolisi uurimusi ja arvustusi perioodikas, koguteostes ja eri raamatutena, samuti luuletusi, proosa- ja luuletõlkeid. Alates esmikkogust "Elu tuli" avaldanud luuletuskogud "Tuulemaa" ja "Kõik on kokku unenägu" ning paguluses "Tuli ja tuul" ning "Rootsi luulepõimiku". "Kogutud luuletused" ilmusid postuumselt Stokholmis 1963. a. Ta on avaldanud kaks kirjandusloolist uurimust "Eesti kirjanduslugu I" ja "Nuori Kreutzwald" ning tõlkekogu "Flames on the Wind".

Gustav Suits suri Stokholmis 23. mail 1956.

Prof. Elmar Järvesoo

Pärast August Rei surma nimetas Aleksander Warma peaministrina Vabariigi Presidendi ülesandeis 1. märtsil 1964 uue Vabariigi Valitsuse, milles Tõnis Kint oli peaministri asetäitja ja haridusministriks oli prof. Elmar Järvesoo Ameerika Ühendriikidest.

Elmar Järvesoo (kuni 1935. aastani Elmar Gerberson) on sündinud 22. märtsil 1909. a. Pärnumaal Saarde vallas talupidaja peres. Lõpetas Pärnu Linna Poeglaste Gümnaasiumi 1928. a. ja Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna agronoomiaosakonna 1934. a. Töötas "Agronoomia" toimetuse sekretärina. Oli tegev Tooma Sookatsejaamas ja assistendiks ülikooli kultuurtehnika ja geodeesia kabinetis. Täiendas end põllutööministeeriumi stipendiaadina agraarökonomia alal pikemat aega Saksamaal ning lühiajaliselt Soomes, Tšehhoslovakkias, Leedus, Lätis ja Rootsis. Doktooreerus 1939. a. Berliini Ülikoolis doctor agronomiae kaitsmisega.

Doktoriväitekirja kaitsmise järele sai E. Järvesoost Põllumajandusliku Uurimise ja Katseasjanduse Komitee teaduslik sekretär. Nõukogude okupatsiooni ajal töötas ta Põllurahvakomissariaadis, Saksa okupatsiooni ajal oli Põllumajanduse Keskvalitsuse Maaviljeluse Valitsuse juhataja asetäitja ja ajalehe "Maa Sõna" põllumajandusosakonna peatoimetaja. Ühtlasi luges ta aastatel 1942-1944 ülikooli põllumajandusteaduskonnas õppeülesande korras põllutööde ratsionaliseerimise kursust.

Emigreerus 1944. a. sügisel Saksamaale, kus oli Balti Ülikooli organiseerimiskomitee liige ja selle õppejõud. 1950. a. asus akadeemilisele tööle USA Massachusettsi Ülikoolis. Seal töötas E. Järvesoo agraarökonomia professorina 27 aastat kuni 1. juulini 1977.

Emigratsioonis olles on E. Järvesoo aktiivselt osalenud eesti põllumajanduslikes organisatsioonides. Ta on olnud Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu ja Eesti Agronoomide Seltsi USA osakondade asutamise organiseerija ja nende organisatsioonide juhatuse esimees. Ta oli Torontos asuva Tartu Instituudi üks direktoreid.

E. Järvesoo oli paljude raamatute ja mitmesuguste väljaannete autor, kaasautor, koostaja ja peatoimetaja, seda eriti välismaal viibides.

Eesti Põllumajandusülikooli Nõukogu otsustas 28. mail 1993 väljapaistvate saavutuste eest

põllumajandusteaduse arendamisel agraarökonomika alal valida Elmar Järvesoo Eesti Põllumajandusülikooli audoktoriks.

Elmar Järvesoo oli Eesti Demokraatliku Uniooni USA osakonna esimees ja Eesti Rahvusnõukogu esindaja USA-s. Ta oli Eesti Vabariigi Valitsuses pärast haridusministri kohalt lahkumist pikemat aega põllutööminister. Ta kuulus ÜS Liivika vilistlaskonda.

Elma Järvesoo suri 7. detsembril 1994 ja on maetud Eestis.

Edgar Valter Saks

Pärast Aleksander Warma surma nimetas Tõnis Kint peaministrina Vabariigi Presidendi ülesandeis 8. mail 1971. a. uue Vabariigi Valitsuse, milles Heinrich Mark oli peaministri asetäitja ja Edgar V. Saks oli haridusminister.

Edgar Valter Saks on sündinud 25. detsembril 1910 Tartus väiketöösturi pojana. Surnud 11. aprillil 1984 Montrealis.

Edgar V. Saks lõpetas 1928 H. Treffneri gümnaasiumi ja 1933 Tartu Ülikooli Õigusteaduskonna. Korp. Vironia liige. Ta oli 1932-33 "Üliõpilaslehe" peatoimetaja, 1928. aastast pangaametnik, 1929-34 "Päevalehe" esindaja Tartus, hiljem "Vaba Sõna" ja "Uue Sõna" toimetaja. 1935-39 oli ta Tallinnas Kaubandus-Tööstuskoja sekretär, viibis selle stipendiaadina 1938. a. Londonis. 1939. a. alates A. M. Lutheri vabriku tegevdirektor ning Eesti Vabrikantide Ühisuse juhatuse liige, "Vanemuise" teatri juhatuse liige ja EAL-i liige, Kirjanikuna oli Eesti PEN-klubi liige 1931. a. alates ja KL-i liige 1933. a. alates.

1941. a. oli ta kol. Leithammeli metsavendade pataljonis. 1942. a. siirdus Saks Sindi Tekstiilmanufaktuuri direktoriks.

Kevadel 1944 põgenes Soome, kus oli Helsingis "Eesti Loomingu" väljaandja ja toimetuse liige.

1944. a. sügisest Rootsis. Oli Eesti Rahvusfondi üks asutajaid, Välismaise EKL asutajaliige, ajalehe "Välis-Eesti" asutaja ning peatoimetaja 1944-48. 1949. a. asus elama Kanadasse. Töötas 1952-55 vineerivabrikute produktsiooniosakondade juhatajana Mehhikos ja Peruus, aastast 1955 Montrealis.

Oli Eesti ja Kanada PEN-klubides ja Londoni Kuningliku kirjandusseltsi liige.

Edgar V. Saks on kirjutanud terve rea rammatuid, milledest nimetame siikohal: Kodutu (1929), Jaan Tamar (1932), Armuke (1936), Hannibali rahvas (1936, II trükk 1970) ja Prof. Jüri Uluotsa mälestusraamat.

Edgar V. Saksi kohta andmed Oskar Kruusi "Eesti Kirjarahva leksikonist".

Johan Ungerson

Juunis 1985. a. määrati uueks haridusministriks fil. dr. Johan Ungerson.

Johan Ungerson sündis 18. oktoobril 1910 Tartumaal Ulila vallas Tootsi talus. Ta on lõpetanud järgmised õppeasutused:

Ulila ja Puhja algkoolid, Tallinna Haridusseltsi Kolledži gümnaasiumi, Vahi põllutöökooli, Eesti Aleksandri Põllutöökeskkooli Olustveres, Tartu Ülikooli Põllumajandusteaduskonna agronoomi diplomiga. Rootsis on ta Uppsala ja Lundi ülikoolides sooritanud fil. kand. ja fil. mag. eksamid. Stokholmi ülikoolis on ta teinud fil. lic. eksami, mille aineks oli: Füsioloogiline botaanika. Fil. dr. kraadi omandas Soomes Turu ülikoolis, aineks oli: Taime füsioloogia.

Töökohtadest võiks nimetada järgmisi:

1. Riigi Põllutöö Katse- ja Uurimisinstituudis Kuusikul, ca 4 a.
2. Maatulunduskonsulendi praktikant Viljandis, ca 0,5 aastat.
3. Elva jaoskonna maatulunduskonsulent, ca 4 aastat.
4. Rootsis Ultuna Põllumajanduse Ülikoolis põllutööline, ca 1 aasta.
5. Uppsala lääni "Majapidamisseltsi" juures maahindamise ja kaardistamise alal, ca 3 aastat.
6. Uppsala Ülikooli Botaanika Instituudis, 1 aasta.
7. Gümnaasiumi õpetaja rootsi koolides, 28 aastat.
8. Samaaegselt alates 1952. aastast õpetaja ka Stokholmi Eesti Gümnaasiumis, kusjuures viimased paarkümmend aastat St. E. Gümnaasiumi rektor.

Johan Ungerson on agaralt osa võtnud ühiskondlikust ja seltskondlikust tegevusest, on olnud

Eesti Komitee Rootsis juhatusliige ja esimees, Kooli- ja Noortetoimkonna esimees, Suvikodude Kuratooriumi esimees, Eesti Gümnaasiumiõpetajate Ühingu esimees ning ajaleht "Teataja" esimees ja vastutav väljaandja. Ta on olnud ka Eesti Õpperaamatute Fondi esimees, on olnud korduvalt õpetajate ja noortejuhtide pedagoogiliste kursuste juhataja ja delegaat rahvusvahelistel õpetajate konverentsidel.

Akadeemiliselt kuulus Eesti Üliõpilaste Seltsi.

Johan Ungerson suri 20. novembril 1991.

Ivar Paljak

Peaministri asetäitja Enno Penno ettepanekul nimetas Peaminister Vabariigi Presidendi ülesandeis Heinrich Mark haridusministri kohustetäitjaks sotsiaalministri Ivar Paljaku 23. veebruaril 1992.

Ivar Paljak on sündinud 14. novembril 1931 Tallinnas. Lõpetanud Tallinna 9. algkooli 1944. Põgenenud Rootsi 23. sept. 1944. Lõpetanud Alingsåsi reaalkooli 1949 ja Göteborgi Tehnika Gümnaasiumi 1952. Lõpetanud Kuningliku Tehnika Ülikooli Stokholmis Masinachituse alal 1957. Sooritanud tehnoloogia litsentsiaadi eksami sama ülikooli juures väitekirjaga "Valukodade ventileerimine". Kaitsenud tehnoloogia doktori väitekirja sama ülikooli juures teemal: "Thermography of Buildings" (Ehituse termografeerimine) 1973.

Abiellunud 1956 Maret Rajamaaga. Lapsed: Peeter (sünd. 1958) ja Piia (sünd. 1963).

Ametikohad:

Uurimisjuhataja ettevõttes Ventilator AB 1961-62.

Laborijuhataja Riikliku Katsekoja soojuste-ventilatsiooni laboris 1961-72.

Välisosakonna juhataja Rootsi Standardiametis 1972-80.

Standardiseerimiseksper Sierra Leones Lääne-Aafrikas 1980-81.

Sertifitseerimise juhataja Rootsi Standardiametis 1982-96.

Investeeringufirma "Estinvest AB" nõukogu esimees 1984-96 ja tegevdirektor 1996-97.

Välismaised ülesanded ameti alal:

Nõuandja Eesti Standardiametile jaan-juuni 1993 ja lühematel perioodidel 1994-95. Esimees neljas Euroopa rahvusvahelises koostöö komitees kaupade sertifikaatide vastastikuse tunnustamise alal (CEN CCC3, EQS WG 1, EQNet, ESCIF) 1989-1998.

Esimees globaalsete reeglite koostamise töögrupis kaupade vastavuse tõestamise alal (ISO CASCO WG9).

Ülesanded eesti sektoris:

Eesti Rahvusfondi juhatuse liige 1955-61, Eesti Komitee (EK) juhatuse liige 1961 kuni tänaseni, EK abiesimees 1975 kuni tänaseni. Stokholmi Eesti Kooli hoolekogu esimees 1978-94. Eesti rahvusgrupi esindaja Rootsi Sisserändajate Nõukogus 1975-80. ESTO-80 Stokholmis abiesimees, EELK Konsistooriumi abipresident 1977-90, Rootsi Eestlaste Esinduse juhatuse liige 1975-90, Eesti Vabariigi eksiilvalitsuse liige (sotsiaalminister ja haridusminister) 1985-92, Vabariiklaste rühma Eesti Rahvusnõukogus esimees 1993-96, Eesti Üliõpilaste Seltsi Stokholmi koonduse esimees 1982-84 ja 1995-97.

Biograafilised andmed:

Marquis Who is who in the World 1980-81, Eesti teadlased väljaspool kodumaad 1984, Kes on kes Eesti poliitikas 1988-92.

Ivar Paljak täitis haridusministri ülesandeid kuni 7. oktoobrini 1992, mil peaminister Vabariigi Presidendi ülesandeis Heinrich Mark, vastavalt Vabariigi Valitsuse deklaratsioonile, lõpetas Vabariigi Valitsuse tegevuse ja teatas sellest isiklikult samal päeval Riigikogu pleenumile Toompeal ja järgmisel päeval Vabariigi Presidendile Lennart Merile Kadrioru lossis.